

Nirman Moranjak-Bamburać

Studia humanitatis

“Ideja se ne oslanja na nešto dato - ona je stvar
budućih istraživanja.”

(Citat iz lektire koji je u međuvremenu postao
anoniman)

“Duša: zatvor za tijelo.”

M. Foucault

Prizor prvi - promocija

Ovaj je tekst nastao u povodu knjige *Lepoglava i Univerzitet* (Sarajevo, 2003.) Uge Vlaisavljevića. Kada kažem “u povodu”, to bi trebalo razumjeti kao najavu izvjesnog odustajanja, izvjesnog narušavanja pravila žanra: ukoliko se netko upusti u čitanje, ne bi, dakle, trebao/la očekivati da je riječ o recenziji, o klasično univerzitetskom kritičkom razmatranju i ocjenjivanju jedne knjige. Ne stoga što je pojava takve jedne knjige u akademskom životu BiH nešto što se događa svaki dan, pa zbog toga treba razbiti institucionalnu monotoniju, niti zbog toga što je u međuvremeno ova knjiga toliko puta bila predmetom kritičkog vrednovanja, pa se sada lijepo možemo pozabaviti implikacijama njezine recepcijske povijesti. Čak i ako je slučaj sasvim obrnut, postavlja se razumno pitanje kako bih to ja, ovdje i sada, mogla zauzeti poziciju “stručnog recenzenta”, kad se u tu ulogu po svim javnim i prikrivenim normama akademskog života naprosto ne uklapam: ni rodno, ni “stručno”. A upravo to iskustvo “neuklapanja”, iskustvo položaja ni vani ni unutra, omogućava mi neku vrst susreta s Autorom. Susreta u svečanoj dvorani Univerziteta, u kojoj autor knjige o Univerzitetu sjedi na kraju (nekako na samoj granici, gotovo prema vratima) impozantnog stola, za kojim stoluju univerzitetski profesori koji su tu da obave ritual inicijacije / promocije “nečuvene” knjige, uznemirujuće knjige o genealogiji bosanskohercegovačkog Univerziteta. U čitavom tom prizoru, u scenografiji i kvazi dijaloškim replikama, ima nešto perverzno, nešto

---

fantazmatsko, što samu promociju čini nečim više i od same promocije. Reklo bi se, sve te ozbiljne “muške glave”, s njihovim točno određenim ulogama (bivši i sadašnji rektor, pravnik, filozof, ekonomist), valjalo je okupiti na jednom mjestu da izreknu svoj pravorijek o skandalu javnog razotkrivanja “isključenog područja omogućavanja” univerzitetskog znanja. Što se tiče podprostora akademske publike, neuobičajeno šarolike i neobično brojne, on se čini nekako neurednim, dopuštaju se improvizirane kratke scene. To je, između ostalog, i prostor za radoznale profesorice: premda ne postoje akademske titule koje bi uvažavale tu rodnu razliku, one su se sve nekako razmjestile baš kako treba u tom jasno razgraničenom prostoru. I inače je sve nekako - kako treba i kako se moglo očekivati. Zapravo, čini se da upravo to što je sve onako kako i treba biti - ono što paradoksalno izaziva sumnju i oprez (ili sam ja neoprezno knjigu pročitala prije nego što su mi je predstavili oni za koje se pretpostavlja da znaju?). Pitam se da li se to samo čini ili su konzekvencije čitanja Foucaulta takve da ga od sada morate “halucinirati”? Ili se doista na scenama heterotopijskog uobličavanja uvijek odvijaju ovakvi prizori izlaganja pogledu: krize i devijacije, supotstavljanja različitih prostora na jednom zbiljskom mjestu, otvaranja i zatvaranja neobičnih zabrana i uključivanja?

Scena promocije odabrana je, dakle, baš kako treba: čitav prizor je uzorita slika akademskog pogona, dozvoljenih prekoračenja i podjela. I još je sreća da se čitava scena ne odvija u dvorani Akademije nauka! Mizan-scena heterotopijskog (utopijskog?) prostora svečane dvorane Univerziteta oblikuje svoj sadržaj - akademsku javnost - onako kako je to zadala prešutna norma pozicija i položaja. Opasna blizina, čak prijateljsko susjedstvo zatvora i Univerziteta uznemirava, ali ne previše (ili - ne dovoljno!). Nelagoda se prevladava humorom. Ustupak Univerziteta masovnoj proizvodnji vickaste kulture, što li? Ipak, lijepo se vidi, pokazuje nam to jasno ta s ukusom za teatarski prizor konstruirana scena, kolika je i kakva moć institucije. Njezina tehnologija i njezina performativna moć dorasle su zadaći da se bez većih problema, na njezinim specijalno pripremljenim scenama, improviziraju čak i scenariji “univerziteta u dekonstrukciji”!? A kad se završi predstava (Univerzitet koji predstavlja knjigu koja propituje genealogiju Univerziteta!), svjetla će se pogasiti, a publika mirno razići kućama!

Pa ipak! Pa ipak! Čitava režija prizora i raspored *dramatis persone* kao da nam obećavaju neki višak užitka, nacrt nekog nepredviđenog zapleta, neku rezervu u institucionalnim podjelama značenja, neki učinak koji opravdava tu igru institucijskog uokviravanja, tu teatralizaciju znanja i Znanosti. A to me tjera da s pažnjom oslušujem glas moderatora, koji “kao da” najavljuje neki *događaj*, neko “otvaranje” zatvorenog prostora. Kao teatrologinju i naratologinju naprosto me podilaze žmarci i od same mogu-

---

čnosti da u ovaj svečani, sveti prostor naglo prodru zatvorenicu iz susjedstva. Neki poremećaj je ionako vidljiv u masovnosti posjeti(teljki)telja! Ili su “zatvorenici” doista oduvijek tu, u svečanim odajama samog Univerziteta, baš onako kako nam to pripovijeda Vlasisavljevićeva knjiga?

Moderator promocije, međutim, ponavlja i intonaciono varira čudnovatu tvrdnju: “Rukavica je bačena!” Rukavica nekoliko puta izvodi svoju tropološku piruetu, ali snaga tropa nije dorasla snazi visoko razvijene tehnologije prešućivanja. Doista, ima li ikoga da prihvati tu rukavicu? I gdje je uopće ta rukavica i kako je bačena? Je li ta rukavica nekakva nevidljiva rukavica, izvrmuta rukavica - skandal, koji sam uspjela previdjeti? Koga li je pljusnula po licu? Kako sam samo mogla propustiti takav jedan ključni prizor? I je li neizbježno previdjeti i tu *knjigu - kao - bačenu - rukavicu*, koju nema tko podignuti s poda svečane dvorane Univerziteta? I odjednom mi je, onako baš do suza, posve ženstveno i ženskasto toliko žao te unaprijed (od)bačene “rukavice”, žao mi je, jer nikoga nema da je prihvati i ispuni smislom vlastite ruke, čak nitko da se razbjesni što su je tako (bilo iz rastrošnosti, bilo sa samo njima znanim razlogom) (od)bacili. A da je to bacanje upravo odbacivanje jasno je iz činjenice da se ne mijenja ni scena, ni scenografija. Kao naratologinja sam, razumljivo, pogođena *nedogađanjem*, izostajanjem ključne scene. Rado bih se umiješala u taj scenarij, ali nisam ja neka Marija Bursać, niti više imam predstavu o tomu kakav bi kodeks časti i koja pravila - dvoboja trebalo poštivati.

Kao akademičarki i čitateljki naprosto mi je dosta uzaludnog pravljenja nereda (bacaju, a ti onda čisti, sentimentalno čuvaj odbačene predmete, pripovijedaj im priče koje će ubrzo zaboraviti žureći u svoje imaginarne dvoboje i pobjede s imaginarnim neprijateljima i zbog imaginarnih razloga!) Dobro znam da bi se za čitateljsku rodno osviještenu poziciju još i mogla založiti: svima bi bilo prihvatljivo da se javim i kažem da dvoboj pripada čisto muškoj kulturi i da bi žene umiješane u njega mogle samo izgledati kao hrvačice u blatu! Ne bi to izazvalo neke neprilike, možda samo snishodljiv smiješak na licima agelasta. A kad bismo se stvarno “upetljale” u akademski pogon raspodjele znanja, samovoljno prešle i rodne i granice disciplinarnih regija - bi li to moglo izazvati *skandal*? Mislim - onaj nemislivi *skandal akademske rasprave*, koji bi se očekivao prilikom subverzivne instauracije “univerziteta u zatvoru”! Međutim, iako je izostao, skandal je upravo onaj kronotop koji omogućava, koji nam je nasušno potreban za propitivanje onoga što se dogodilo / što se događa u “kući znanja”.

Prizor drugi - scena čitanja

Vlaisavljević je u drugoj svojoj knjizi *Izvori geometrije i transcendentna fenomenologija povijesti* (Sarajevo, 2002.) nastojao slijediti jednu strategiju “*čitanja čitanja*” (čitanja koje se strateški smješta u prostor intertekstualnosti), čitanja koje, “nasuprot jednoj zamašnoj gesti neprihvatanja i ostavljanja postrani, naglašava postojanje jednog ‘znanja’ čija nazočnost ima obilježje *horizonta* promišljanja, a potvrdit će se povremenim, svakako uvijek djelimočnim osvjetljavanjem i dovodenjem do riječi” (str. 7.). Ta strategija vraća nas na ono što su Barthes & comp. davno učinili: naime, već je sedamdesetih godina prošloga stoljeća u francuskoj filozofiji i kritičkoj teoriji bio ucijepljen paradoks lektire u procese kritičko-teorijskog mišljenja. *Tekst se u biti počeo shvaćati kao sinegdoha jedne veće cjeline*, pa se mogao čitati samo u presjecištu drugih tekstova. Barthesova / Kristevina intertekstualnost, Derridaina moćna infrastruktura pisma ili, ništa manje moćna, foucaultovska infrastruktura Moći, doveli su (kad bih samo smjela, rekla bih - zakonito) do progresivnog rasta konvertibilnosti proturječne figure čitate(ljice)lja. Ta žarišna figura postaje prostorom u koji se upisuju svi navodi koji čine pismo. Praksa “profesionalnog čitanja” ili “pišućeg čitanja” (“čitajućeg pisanja”), ili jedne refleksivne djelatnosti koja besramno uživa u svojoj proturječnosti, proizvela je ne samo bartovsku razliku između *lisible* (čitanja što se usaglašava s postojećim kodovima i odvija po zadanim pravilima ekzemplarnih interpretacija) i *scriptible* (čitanja koja se suočavaju s tekstualnom “nečitljivošću” koja se jedino može napisati) već i jednu “hermeneutiku neodlučivosti”, u kojoj više nije važan cilj ili učinak interpretacije, već sam proces čitanja i modusi lektire koji se autorefleksivno podvostručuju inscenirajući moguće oblike tog iskustva.

Na tako pripremljenoj sceni, Vlaisavljevićeva knjiga ulazi u rezonantni prostor moje vlastite lektire omogućavajući artikulaciju čitavoga niza pitanja koja, recimo to poetski, pripadaju “marginama tišine”. Naime, kako je moguće tematizirati neke teme, osobito dok se one smatraju heretičnima? Kako se konstruira predstava o “određen(o)im vremenu/vremenima”? Kako integrirati ostatke prošlosti i tako ih oživjeti? Koliko je to “štetno” za svakodnevni život, a koliko može “usmjeravati u vremenu ljude koji sada žive i trpe” (J. Rüsen)? Je li doista *povijesno* tek prikrivanje *političkog*, u smislu humanističkog represivnog mita legitimizacije. Možemo li se stvarno pouzdati da će kritička re/konstrukcija prošlog, umjesto vizure umirene i umrtvljene prošlosti s kojom smo se “uspješno” obračunali, otvoriti “polja” vidljivosti i iskazivosti kao predeterminacije za ono što pod određenim okolnostima i u određenom osvjetljenju može i mora biti rečeno (v. u Foucaulta)? I koja je uopće pitanja moguće postaviti u vezi s “kućom znanja”, s figurom Univerziteta u bosanskohercegovačkom kontekstu?

Čitajući Foucaulta

Kad je *Nouvel Observateur* 1966. god. objavio kako se Foucaultova knjiga *Les mots et les choses* “prodaje kao vruće kifle”, nitko još ipak nije mogao naslutiti kakve će se sve različite reakcije pojaviti u rezonantnom prostoru fukoovske lektire. Foucaultovi temeljni pojmovi, poput arhive, episteme, dispozitiva, znanja, moći ili heterotopije do danas su se proširili u veoma različite diskursivne prakse, prouzročivši val redeskripcija i interpretacijskih shema gotovo svih disciplinarnih sjedišta unutar polja humanističkih znanosti. Poopćavajući, može se ustvrditi da je poremećaj granica između istraživačkih polja povjesničar(ki)a, filozof(kinja)a, antropolog(inja)a, književnih teoreti(čarki)čara i kritičar(ki)a globalno vidljiv učinak dekonstrukcijskog mišljenja. Foucaultova analitika diskursa također se može razumjeti kao jedna od varijanata dekonstrukcijskog samosvjesnog pokreta prelaženja granica i uzastopnog “precrtavanja” institucionaliziranih dualizama, ili - fukoovski rečeno - kao dio *korpusa* dekonstruktivnog mišljenja, što ovog “arhivara” i/ili genealoga čini veoma “bliskim” deridijanskom diskursu *différance* (pojam *bliskosti*, odnosno – blizinu dvaju diskursivno i retorički različitih “povijesti ideja”, valja shvatiti s rezervom; ta je *rezerva* ili skladište učinaka dvaju diskursa povezana s u međuvremenu instauriranim žanrom rasprava o poststrukturalizmu i postmodernizmu, dakle, kao jedan žanr diskusije postističkog tipa). U tekstu “*Rituali isključivanja*” Foucault definira svoj temeljni “problem” kao središte definicije jednog implicitnog sistema u kojem smo smješteni kao zatvorenici: “Želio bih da zgrabim sistem granica i isključivanja, onih što ih prakticiramo, a da toga nismo svjesni; htio bih da kulturalno nesvjesno izvedem na čistac.” Upravo će ove tehnologije isključivanja i “uključujućeg povezivanja”, kako bi rekli Deleuze i Guattari, postati važno čvorište u daljnjem propitivanju kulturalnih tehnologija subjektivacije, s tim što mi se čini kako je unutar markantnog trokuta poststrukturalističke misli (čije su stranice Lacan - Derrida - Foucault) narastanje interesa za ovog posljednjeg povezano s njegovom obdarenosti da bira specifične spacijalizirane metafore za povijesna diskursivna uobličjenja, koje su veoma pogodne za proizvodnju raznovrsnih narativa: Zatvor, Azil, Bolnica, kao specifični kronotopi zapadnjačkog diskursa; naprosto se mogu interpretirati kao funkcionalni i formalni ekvivalentni “okvirnoj priči” naratologije, poput one o carevima Šahrijaru i Šahzemanu, koja tako učinkovito uspostavlja okvir razvijenom Šeherezadinom pripovijedanju.

Moglo bi se reći, dok Derrida dekonstruira pojmove uvlačeći ih u metaforička kretanja razlike i odgode, dotle Foucault pronalazi retorički potencijal svoga diskursa u “identifikaciji specijalizacijom”. I dok Derridain projekt dekonstrukcije “metafizičkog zatočenja” u akademskoj praksi biva često izložen “performativnim nesrećama”, jer, kako veli M. Holquist, “niko ne može biti toliko samosvjestan kao on, tako da naponi njegovih tumača da budu sumnjičavi prema svojim riječima koliko i on izgledaju predodređeni za neuspjeh”, Foucaultov paradoksalni koncept Znanja-Moći sa svojom centralnom metaforom Zatvora i teorijom o “umetnutom oku”, potiče neočekivane eksplozije imaginacije, sve do *queer* teorije kao opreke svim vrstama “normalizacije”, te razvoja nekih novih akademskih, ali veoma neortodoksnih disciplina, poput geokulturologije, imaginarne geografije, postkolonijalne kritike, novog historicizma, kulturalnog materijalizma, antropologije diskursa, i čega sve ne...

Feminističko propitivanje konfiguracije Moć-Znanje

Jedno od značajnih mjesta na kojem se počeo diskutirati Foucaultov koncept moći je i feministički diskurs, a kako on spada u gore spomenute neortodoksne diskurse (koji više nisu ni sasvim izvan, niti sasvim unutra u akademskim raspravama¹), te kako je ženskost i dalje glavna i najproturječnija figura Drugosti, želim ukratko pokazati na primjeru ovog diskursa kako se utjecaj Foucaultove genealogije i diskursivne analitike istodobno širi i propituje. Naravno, Foucaultov utjecajni koncept razvio se u prvom redu kao “protudiskurs” (još jedan narativni fokus ovoga prominentnog francuskog mislioca) lijevim liberalno-humanističkim koncepcijama, koje počivaju na šest postulata: da vlast pripada klasi koja je osvoji (postulat vlasništva), da je Moć moć Države lokalizirana u njezinim aparatima (postulat lokalizacije), da je Moć podređena jednom načinu proizvodnje (postulat marksističke subordinacije nadgradnje ekonomskoj bazi i infrastrukturi), da je vlast esencija koja je atribut onih koji je posjeduju, što uspostavlja razliku prema onima nad kojima se vlada (postulat suštine i atributa), da se vlast služi represijom i ideologijom (postulat modaliteta) i da se državna vlast izražava u nametanju zakona (postulat zakonitosti). Foucault je u svojim radovima osporio upravo “represivnu tezu” o volji za vladanjem i moć predstavio kao sveprožimajuću, anonimnu i nepersonificiranu infrastrukturu, koja kao produktivna mreža pokriva

---

¹ Ovo je tvrdnja koja se nikako ne odnosi na bosanskohercegovačku humanistiku i to treba na više načina podvući!

---

cjelokupan društveni život, tijelo, spolnost, obiteljske odnose i srodničke odnose, identitet, spoznaju, rad, tehnologiju i tako ne samo da kroti (*disciplinira*) objekte koje zahvaća već omogućava i proces proizvodnje subjekata. Ravnanjem moći objedinjuje se jedno povijesno polje, jedan *dispozitiv* (kompleks u kojem se dovode u međusobne odnose Znanje i Moć), te se u skladu s tako konfiguriranim epistemološkim režimom otvaraju polja “vidljivosti” i “iskazivosti”. Drugim riječima, u ovisnosti o *režimu moći*, koji je u povratnoj sprezi sa znanjem, podržanim institucijama koje kao “diskursivna policija” discipliniraju silovitost, neproračunljivost i pogibeljnost diskursa za volju njegove identifikacije, dakle, u ovim ili onim povijesnim okolnostima, može se to i to reći, ili ovo ili ono vidjeti. Foucault kritizira one pristupe moći koji se zasnivaju na revolucionarnom emancipacijskom diskursu usmjerenom protiv represije i dominacije, kao i privilegije kritičara moći, tvrdeći da *nema znanja bez moći*: “kada bi moć bila samo represivna, kada ona ne bi činila ništa osim govorila ne, mislite li da bi ikog navela na pokoravanje. Ono što moć čini održivom, što je čini prihvatljivom, jest jednostavno činjenica da nas ona ne samo pritišće kao sila koja kaže ne, već i da presijeca i proizvodi stvari, stvara užitak, oblikuje znanje, proizvodi diskurs.” Na ovaj način vlast nije toliko vlasništvo koliko strategija, ona se više provodi nego što se posjeduje, ona nema suštinu, jer je operativna i nije atribut jer je odnos sila. Prostor Moći je serijalan, a ne piramidalan, a jedan tip moći je jedna tehnologija koja prolazi kroz sve aparate i institucije i svjedoči o “višku discipline”: Moć prije proizvodi stvarno nego što vrši represiju. U ovoj vizuri, zatvorenik u zatvoru nije samo onaj koji je izložen kontroli, regulaciji i normalizaciji već je istodobno i *princip svojeg vlastitog potčinjavanja*: subjekcija je, naime, ona vrst moći koja nam pokazuje da postajanje subjektom bitno ovisi o procesu potčinjavanja. (Ovaj moment treba pažljivo ukalkulirati pri čitanju Vlaisavljevićeve priče o Lepoglavi kao temelju socijalističkog univerziteta, jer on predočava s kakvim su uspjehom komunisti u “Crvenoj klanici” realizirali princip nužnosti vlastitog potčinjavanja u procesu subjektivacije.)

U ovom konceptu događa se jedno premještanje sa državnopravne u mikropolitčku sferu, prijelaz sa globalnog na “kapilarni nadzor” nad pojedincem, te napuštanje univerzalnosti za volju specifičnosti: stručnjak koji više nije rapsod vječnih vrijednosti, već strateg života i smrti, bitno je ovisan o režimu i politici istine njegova društva. Problem više nije promijeniti svijest ljudi, već promijeniti politički, ekonomski, institucijski režim proizvodnje istine.

Ovakav teoretski koncept, koliko god to bilo iznenađujuće, preuzimaju čak i neke feminističke kritičarke, premda ga druge odbijaju, ali se u oba toka radi o potrazi za mogućim subverzivnim rekodifikacijama

---

moći. “Pojam ‘spola’ omogućio je stvaranje umjetnog jedinstva anatomskih elemenata, bioloških funkcija, ponašanja, osjećaja i ugoda i omogućio da se to izmišljeno jedinstvo rabi kao uzročno načelo, sveprisutno značenje: spol je tako mogao funkcionirati kao jedinstven označitelj i kao univerzalno označeno.”² Na temelju ove Foucaultove tvrdnje, po kojoj tijelo stiče značenje “spolne prirodosti” tek u kontekstu sveprožimajućih odnosa moći, zaoštrena je, osobito u feminističkom dikursu, rasprava o esencijalističkim i konstruktivističkim teorijama roda i spolnosti (kao i identiteta), ali su istodobno problematizirane i granice emancipacijskih diskursa. Ukoliko je moć nepersonificirana i u cijelosti prožima neku povijesnu diskursivnu formaciju, omogućavajući na taj način “vidljivosti” i “iskazivosti”, spolno su “vidljiva” tijela proizvedena po cijenu prikrivanja ambivalentne proizvodnosti samog zakona, a svaka se pobuna odvija kao neminovna neodlučivost između podvrgavanja i prkosa. Feministička teoretičarka Nancy Hartsock zamjera Foucaultu što u svojem konceptu moći preuzima perspektivu “kolonizatora koji odbija”³, te tako previđa da je moć povezana s maskulinošću i muževnošću, a ženskom subjektu, kolonijaliziranome intelektualcu i svim ostalim “*neurednim drugima*” ostavlja samo pasivnost i odbijanje kao izbor, dok bi njihova vlastita epistemologija, izgrađena iz iskustva i stajališta dominiranih, nasuprot tomu, mogla voditi transformaciji odnosa moći. “Zašto baš u trenutku kad tako mnogo utišanih počinje zahtijevati pravo imenovanja, pravo djelovanja kao subjekt a ne kao objekt povijesti, da baš tada koncept subjektivnosti postaje problematičnim? Baš kad stvaramo nove teorije o svijetu, javlja se nesigurnost da li se o svijetu može teoretizirati. Baš kada govorimo o promjenama koje želimo, ideje napretka i racionalnog organiziranja ljudskog društva postaju sumnjive i upitne. Zašto baš sada kritike volje za moć urođene stvaranju teorije? Mislim da ovi intelektualni potezi nisu slučajni (no niti zavjera). Oni su transcendentni glas prosvjetiteljstva, koji pokušava uhvatiti korak s društvenim i povijesnim promjenama sredinom i krajem dvadesetog stoljeća.”⁴ Nancy Hartsock se, iz svoje materijalističke vizure, zauzima stoga za djelatno opiranje postmodernističkoj “ontološkoj sumnji” posredstvom

---

² Foucault, M. *Povijest seksualnosti*. 1983. Cit. prema Butler, 2000. *Nevolje s rodom*. Zagreb, str. 97.

³ Hartsock koristi ovdje razlikovanje koje je uveo A. Memmi u svojoj analizi veze kolonizator - kolonijalizirani, na “kolonijalizatora koji prihvaća” umjetno stvaranje svojeg Drugog, negativnog i neprozirnog kolonijalizatorovoj prosvijećenosti, i “kolonijalizatora koji odbija” datu ideologiju, i tako sebe osuđuje na bolnu dvosmislenost da bude izdajnik, ali ne i kolonijalizirani.

⁴ Nicholson, L.J. (ur.) 1999. *Feminizam / Postmodernizam*. Str. 144.

---

povijesti i iskustva marginalizacije, koja se već sama po sebi mora protiviti stvaranju totalitarnog diskursa. Prokazivanje parcijalnosti i izokrenutosti vizije vladara u dominatorskim sustavima sa stajališta potlačenih skupina, treba poslužiti za stvaranje alternative i mijenjanja odnosa moći, a raznolika “manjinska” iskustva za kritiku dominantnih institucija i društvenih ideologija.

Zanimljivo je vidjeti zašto se teoretski diskurs ustrajno opire uvođenju koncepta moći u muško/ženske odnose. Naime, čini se da prepoznavanje razlike moći u rodnim ulogama skreće pozornost s otrcane pripovijesti o ljubavi i privlačnosti kao jedino važeće odnose među muškarcima i ženama, a to dovodi u pitanje stereotipne predstave o ženskim ulogama i vodi prepoznavanju lukavih strategija dominacije, u kojoj i jedna i druga strana gube, kao što je to uspješno razobličeno i u drugim hegemonijalnim obrascima. Ako, dakle, povučemo sve konzekvencije teorije moći i shvatimo je kao središnje mjesto rodnih odnosa, onda bismo mogle, umjesto pasivna prihvaćanja predrasuda o “ljupkim ženicama” i ratobornim “muškaračama”, otvoriti mogućnost da imenujemo načine na koje su žene vidljive i nevidljive u javnosti, kako one označavaju svoju šutnju i kako žive i pripovijedaju svoju osobnu priču, koje su im orijentacije i životni projekti, kakav tip moći žele graditi za sebe. Imenujući moć na vlastiti način, žene mogu postati njezine vlasnice, mogu imaginirati “sa moći” ili “protiv nje”.

Antropologizacija Zapada: filozofsko-povijesno-sociologijski i svaki drugi esteticizam

“Nisam povjesničar po struci, ali nitko nije savršen.”

M. Foucault

Ono što je evidentan dekonstrukcijski učinak, ponovit ću još jednom, meni se čini kao naprosto nevjerojatan tektonski poremećaj u humanističkim znanostima u drugoj polovici XX stoljeća. Pod udar kritike su i u Europi i u Americi došle tzv. “nacionalne discipline”, osobito odsjeci za studij književnosti⁵. Povijest, poetika i politika počele su se sprežati na nov način

---

⁵ Vidjeti npr. knjigu Pegi Kamuf (1999) *Univerzitet u dekonstrukciji*. Beograd. Ta bi knjiga mogla poslužiti za još jedno čitanje Vlasisavljevićeve knjige, ali tako da se sada s Foucaulta fokus premjesti na Derrida.

---

unutar klasičnijih oblika studija. Burne preobrazbe doživljava historiografija. Kulturologija i poetika kulture stvaraju u međusobnim odmjeravanjima nezamislive uzorke. Filozofija se literatizira, a književnost teoretizira⁶...

Glavnina Foucaultova rada (a meni je veoma važno sačuvati upravo Foucaulta kao fokusnu točku akademskih propitivanja, kako bih se na taj način, korak po korak, približila mogućoj rekonstrukciji lektire Uge Vlaisavljevića i njegova modela Univerziteta) odnosi se na margine “generičke povijesti” (Megill). “Generička” ili “normalna povijest”, premda veoma nevoljko, na kraju je morala uzeti u obzir implikacije Foucaultova alternativna modela pisanja kulturalne historije⁷. Polemika među stajalištima “normalne” i “iskošene” povijesti društva, koja još uvijek traje u vezi s kritičkim čitanjima kontroverznih posljedica fukoovskog doprinosa, mogla bi se dobro ilustrirati polemikom Léonard - Foucault iz 80-tih godina prošloga stoljeća. Hvaleći Foucaulta zbog njegovih “prekrasnih intelektualnih konstrukcija”, Léonard de facto “optužuje” Foucaulta za “pogrešno sisanje”: naime, bacanje filozofskog sjemena na polje povjesničara može samo izazvati nelagodu. U svom odgovoru karakteristična naslova - “Oblak i prašina” - Foucault precizira što znači “stereotip” povjesničara:

“... časnog viteza od točnosti (“Nemam osobitih ideja, ali je bar ono što kažem istina”); stručnjaka za neiscrpne podatke (“Niste rekli ništa o ovom ili onom predmetu, a naročito o onom u koji sam ja upućen, a o kojem vi nedvojbeno ne znate ništa”); velikog svjedoka Zbilje (“Ne veliki sustavi, nego stvarni život, bogato prožet raznim protuslovljima”); učenjaka slomljena srca, koji plače nad svojim malim komadom zemlje koji su upravo opljačkali barbari - baš kao da poslije Atile trava neće ponovo rasti.”⁸

Kako sam “polja uznemirenja”, nastala genealogijskim poduhvatom, makar približno “prokazala” gornjim podnaslovom, sada bih još dodala samo

---

⁶ Bilo bi krajnje zanimljivo uporediti kakve odnose međusobno uspotavljaju masovna kultura i elitno humanističko obrazovanje kod nas i na Zapadu. Moglo bi se početi s jednim jednostavnim pitanjem: kako bi pozicije (sic!) jednog “Waltera”, “Expresa” i sl. mogle utjecati na razvoj kulturalnih studija u BiH?

⁷ Diskusija o ovome može se pratiti u Hunt, L. (ur.) 2001. *Nova kulturna historija*. Zagreb.

⁸ Cit. prema Patricia O’Brien: “Historija kulture Michela Foucaulta”. U: *Nova kulturna historija*. Zagreb, 2001., str. 61.

---

jedan pregled “vrućih” teza,⁹ koje mi se čine nužnim za razumijevanje i Foucaultove teorije i diskusija koje se iz njih mogu razviti:

“Normalna” povijest

- “Pripitomljavanje prošlosti” tehnikom ovjerovljavanja: “velika priča” i izlaganje “poučnog” *kontinuiteta*
- Prezumpcija singularnosti “velike priče” kao konteksta u koji se uklapaju parcijalne hi/storije; ultimativna razlika između periferije i prave “normalne historije”
- Uobličavanje “velike priče” (npr. “elizabetanskog pogleda na svijet”) posredstvom konvencija realističkog narativa

Analitika diskursa

- *Diskursi* nisu ni posebni tekstovi, niti grupe tekstova, već se uspostavljaju preko iskaza i uvjeta iskazivanja, te pravila produkcije i recepcije iskaza kao kompleksne figure smještene u točno određeno vrijeme i prostor: npr. “juridički diskurs” 19.st. uspostavlja se preko njegova predmeta (Zakon, govor Zakona), načina na koji se taj predmet tematizira (specijalna juristička terminologija i argumentacija) i njegovih odnosa s drugim diskursima toga doba (npr. psihologijskim ili teologijskim diskursom).

---

⁹ Pri njihovoj formulaciji služila sam se knjigom G. Deleuza *Foucault* (srp. prijevod, Sremski Karlovc, 1989.)

Centralne analitičkodiskursivne teze i pojmovi

- *Arhivski spomenik*, a ne dokument - konstitucija korpusa ("*podsticaj na govor*" - riječi i rečenice koje se razmjenjuju oko ispovjedaonice, kazuistički priručnici, institucije...)
- "*Neko govori*", kao anonimno mrmljanje koje dobija ovaj ili onaj oblik, ovisno od razmatranog korpusa
- *Iskazi* - formacije koje izdvajamo iz njihovog korpusa; subjekti rečenica, objekti propozicija i označene riječi mijenjaju prirodu zauzimajući prostor "Neko govori"
- Širi pojam diskursa: "mrmor diskursa"; "biće jezika"; "Neko govori" (ovo je jedna kaotična varijanta diskursa, anarhistična; diskurs iskazuje svoj strah od neograničenosti i nedostatka reda pomoću bezbrojnih zabrana i pravila); metafizička podloga "užeg" pojma diskursa
- Diskurs kao znanstvenosociološki pojam, koji označava jedno *mnoštvo* iskaza koji pripadaju istoj formaciji
- *Iskaz* - materijalitet onoga što je u jednom određenom vremenu i prostoru doista rečeno.

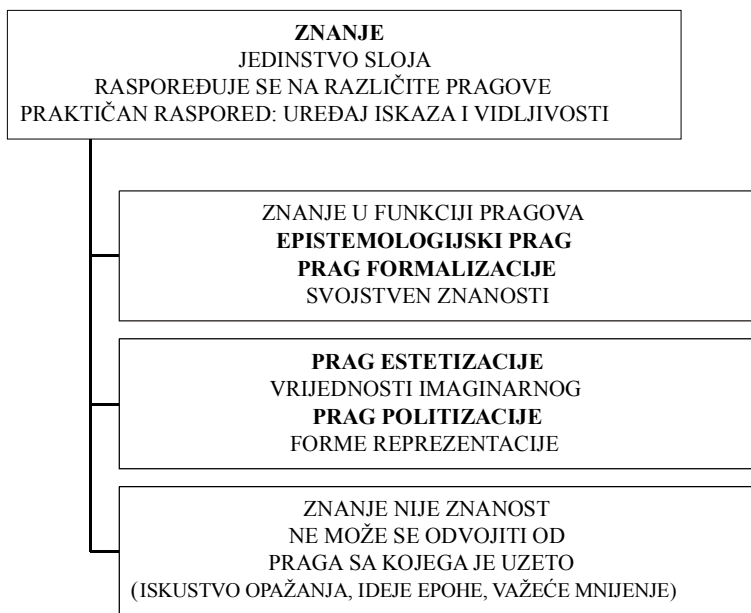
Znati - vidljivo i iskazivo kao dva elementa stratifikacije

- Teorija o "umetnutom oku" - analiza Les Meninas Velaskeza
- "Arheologija pogleda" i medicinski diskurs
- Arhitekture kao svjetlosni režimi
- Azil, panoptikum, vojarne, škole - pronalasci vidljivosti na osnovu *izvanrednih mašinerija*
- Zatvor kao forma sadržaja (zatvorenici) sadrži mjesto vidljivosti
- "Očiglednost" opće bolnice u 18. st.
- Arheologija kao audio-vizualna arhiva: diskursivni odnosi između diskursivnog iskaza i nediskursivne sredine
- Slojevi su historijske formacije, pozitiviteti ili empiričnosti - sačinjeni su od stvari i riječi, gledanja i govorenja, od vidljivog i izrecivog/čitljivog, od sadržaja i izraza
- Polje izrecivog: krivični zakon kao forma izraza, "delikvencija" kao supstanca izraza
- Proizvodnja iskaza na osnovu "neobičnih prosedea": klinika i patološka anatomija povlače različite rasporede "vidljivog i iskazivog"
- Mjesta vidljivosti nikada nemaju isti ritam, istu priču, isti oblik kao polja iskaza

---

ZNANJE

POLITIČKA FIZIKA - HISTORIJA TIJELA

- PSIHOLOGIJSKI SUBJEKAT KOJI SE RAĐA U TOČKI DODIRA TIJELA I MOĆI
- POLITIČKA TEHNOLOGIJA TIJELA: KADA ZATVOR ZAMJENJUJE MUČENJE, TIJELO VIŠE NE TREBA OBILJEŽITI VEĆ **UKROTITI I POPRAVITI**
- MEDICINA KAO ZNANOST O NORMALNOSTI TIJELA ZAUZIMA CENTRALNO MJESTO U KAZNENOJ PRAKSI
- NOVA OPTIKA: OPĆI NADZOR. ZAVOĐENJE **PANOPTIČKOG SISTEMA KONTROLE**
- NOVA MEHANIKA: IZOLACIJA I GRUPIRANJE, OPTIMALNA LOKALIZACIJA, KONTROLA I POBOLJŠANJE UČINKA - **DISCIPLINIRANJE**
- NOVA FIZIOLOGIJA: DEFINIRANJE NORMI, ISKLJUČIVANJE I ODBACIVANJE - TEREAPETSKE I KAZNENE METODE -**NORMALIZACIJA**

“Lepoglava i Univerzitet” - Prožimanja i metamorfoze

Prožimanje Zatvora i kulture, kao velika tema nakon Foucaulta, dalo bi se razlagati na temelju mnogih zanimljivih tekstova koji slijede tragove njegova *Nadziranja i kažnjavanja*. Međutim, kad sam već ovako podrobno i različitim mimetičkim tehnikama razigrala intertekstualni scenarij postističke znanosti, vrijeme je da se u genealoškom maniru vratim svom početku. Sljedeće pitanje koje ovdje želim postaviti je ono hamletovsko: što je nama Foucault i što smo mi Foucaultu da zbog njega plaćemo? U približavanju mogućem odgovoru, neka nam posluži čitanje Vlasisavljevićeve knjige.

Prostor Vlasisavljevićeve lektire ocrtava nam se u jasnim obrisima ukoliko pažljivo pratimo indicije s tekstualnih margina (treba li dodati da je, uz Foucaulta i njegove kritičare, veoma važna referentna točka smještena u prostor deridijanske lektire?). Među njima su mnogobrojna pozivanja na fukoovske analize antropotehnoških institucionalnih zahvata, od kojih robijašnici pripada povlašteno mjesto, jer u njoj humanistička ideologija ima prednost da se poistovjećuje s modernizacijom. Slijedeći Foucaulta u njegovu iscrpno dokumentarističkom razabiranju pitanja: “Koja vrsta političke tehnike, koja tehnologija vladanja je bila pokrenuta, korištena i razvijena u općem okviru državnog razloga da bi se od individue napravio značajan element države?” (cit. prema Vlasisavljević, str. 53), ovaj filozof, koji se očigledno želi smjestiti na granicu vladajućeg diskursa znanja, priču o Lepoglavi i njezinu modelu “političke tehnologije tijela” postavlja kao “kamen temeljac” za modernizaciju socijalne tehnologije među Južnim Slavenima, preko koje postaju vidljivija pravila narativnih konstrukcija dopuštenih u socijalizmu, ali i u etnonacionalizmu.

Ako s McHaleom prihvatimo da je temeljni raskorak modernizma i postmodernizma sadržan u epistemologijskim orijentacijama prvog i ontologijskom skepticizmu drugog¹⁰, onda postavljanje (i izigravanje) interpretativnog okvira podrazumijeva kritičku svijest o modernizmu kao usmjernosti na pitanja poput onih o mogućnosti znanja, interpretacije, granica spoznaje, subjektu znanja i njegovoj legitimaciji, dok se postmodernistička ontologijska pitanja daju formulirati kao pitanje o svijetu (“Kakav je ovo svijet?” i “Što to uopće može biti jedan svijet?”, “Koji sve svjetovi postoje i kako ih mi možemo razlikovati?”), činjenju (“Što u ovom svijetu treba učiniti?”, “Što je učinak?”, “Što je subverzivno, što institucionalno, a što fantazmatsko i/ili fikcionalno “prošivanje” Svijeta smislom ili značenjem?”), subjektu (“Tko, kada i gdje, u ime koga i zašto

---

¹⁰ “The dominant of modernist fiction ist epistemological (...) the dominant of postmodernist fiction ist ontological.” (*Constructing Postmodernism*, 1992: 9-10)

---

može reći JA, koje od mojih Ja može u ovom svijetu djelovati?"). Figura lektire¹¹ koju sam nastojala uvesti u igru teksta koji upravo pišem, kao i ona koja se pojavljuje na rubovima Vlasisavljevićevih referencija, baš kao i sama knjiga *Lepoglava i Univerzitet*, pokazuje i/ili ukazuje na jedan pomak koji se izgleda (ne)primjetno dogodio u krilu humanistike: epistemološka i ontološka pitanja su se na kraju toliko zamrsila da je "rastvaranje diskursa" u obliku antropološke komparativistike postalo omiljenom zabavom teoretičar(ki)a. Ako se žestoka i strasna borba oko vlasti nad semiozom na humanističkom polju i dalje prividno odvija oko pitanja legitimacijskih uporišta "starih" i "novih" akademskih disciplina, u prostoru "slabe misli", smještene u polje lektire kao da je već odlučeno: izdavati se za teoretičara ili graditelja sustava nije više *in!* Kao što je primijetio Sheridan, ne može se biti "fukoovac" na način na koji se može biti marksist ili frejdovac! Čak i C. Castoriades (koji nikako nije "fukoovac", ali je jedna od referentnih točaka na koje se oslanja Vlasisavljevićev diskurs), koji se žestoko protivi društvu "lobija i hobija", za svoj temeljni pojam izabrao - *političko imaginarno*.

Uvođenje politike imaginarnog u obzor suvremene nam znanstvene produkcije omogućava da iznenađujuće vraćanje Lepoglave i Golog otoka kao tema koje se odnose na danas manje podobne simbole (zaboravili smo kako su oni dio naše svakodnevice) bude pročitano kao subverzivni čin upisivanja mikropovijesti moći u nabujalu proizvodnju "povijesnih istina", koje zasad sve odreda slijede doista zastarjela pravila devetnaestostoljetne paradigme. Subverzivni tjelesni upisi (razmještanja) "revolucionara", "domaćih izdajnika" i "profesora političara" / "političara-profesora" u povijest Univerziteta na južnoslavenskom tlu izaziva logičnu pretpostavku da performativnost historije sadašnjosti i politički sukob oko "istinskog" znanja konačno valja dovesti do usijanja. Za takav jedan potez Vlasisavljeviću je nužna upravo fukoovska manira odbacivanja pedagoške vjerodostojnosti, koja je inače utvrđena kao epistemološka "spoljašnjost" za dozvoljeno postavljanje pitanja.

Vlasisavljevićevu knjigu, međutim, valja čitati i na fonu inauguracije dekonstruktivističkog mišljenja u širem prostoru bivše Jugoslavije. To je nužno, jer je iz toga kuta vidljivo da deridijanstvo, lakanizam, fukoizam ... na ovome tlu prije svega ukazuju na "prazno mjesto -izma". Naime, vodeći kritičari Slovenije, Hrvatske i Srbije (o Makedoncima se ne bih ništa usudila

---

¹¹ Upravo sam primijetila kako citate iz Foucaultovih djela pišem bez ukazivanja na njihovo porijeklo! Neka to tako i ostane, jer su oni očigledno već postali dio korpusa općeg znanja: cirkuliraju i razmjenjuju se poput istrošenih novčića u veoma različitim diskursivnim praksama. Za zainteresirane, upućujem na dostupne srp. prijevode: *Istorija seksualnosti*, Beograd, 1982.; *Riječi i stvari*, Bg., 1971; *Nenormalni*, N. Sad, 2002.; *Nadzirati i kažnjavati*. S. Karlovci / N. Sad, 1997.

---

tvrditi) preferiraju žanr “prikazivanja” stanja u suvremenoj teoriji. “Tamo” se također rado bave i prijevodima značajnih radova, dok je uloga i vrijednost prevodilačke djelatnosti u bosanskohercegovačkom kontekstu poprilično zamućena usvojenim preduvjerenjem da su prevodite(ljke)lji uglavnom oni/e koji/je rade za međunarodne organizacije, a knjige nitko i onako ne čita. Postoji i drugi tip tekstova koji, odabravši maniru, nastoje da je presade na “svoje tlo”, ali pri tome ne dolaze u otvoren sukob s vlastitom “interpretativnom zajednicom”. Treći tip tekstova proizvode oni/e koji su se “nagutali/e” postističkih, dekonstruktivističkih, novohistoričarskih i kulturalnih manirizama, pa sada “rigaju” po nevinim čitatelji(cama)ma svoje nevjerovatno znanje. Postoji i najveći broj onih koji čitavu stvar jednostavno i dosljedno kolokvijaliziraju, upotrebljavajući dekonstruktivističke pojmove i metafore nasumce i “zlu ne trebalo”. Ovima su, primjerice, usta puna dekonstrukcije, pod kojom se, “kad zagrebete”, podrazumijeva - “Ništa lakše!” U posljednji tip tekstova, u koje bih ja ubrojila i knjigu Uge Vlasisavljevića, spadaju oni koji se ne zaustavljaju na prizivanju Stranaca kao uznemirujućih figura stranosti nužnih za pokretanje redescripcija raspoloživih oblika aproprijacije i kulturalnog odbijanja, već se usuđuju duboko zarezati dekonstruktivističkim nožem u problematiku same *resocijalizacije znanosti, i to u vlastitom dvorištu*. Demistificirajuće znanje o mehanizmima “volje za znanjem” i koncepcija *samoironijskog razuvjerenja* u osnovi je retorike ovakvih autor(ki)a, a ono što ih definitivno razlikuje od loših eklektičara je njihova izrazita sposobnost zamišljanja mogućih objekata i situacija koje inače nisu dostupne aktualnoj percepciji.

Čitav poduhvat “oživljavanja” regionalne povijesti visokoga obrazovanja, kojim se u igru stavljaju figure zatvorâ, otokâ, Centralnog komiteta, Filozofskog fakulteta, novih ljudi i “neljudskog”, Vlasisavljević poduzima iz očišta pitanja o reinstitucionalizaciji postkomunističkog univerziteta. Zauzimanje samorefleksivne pozicije *istinskog subjekta univerziteta* - to je temeljni uvjet svake priče o “reformi univerziteta”, kao što je i temeljni uvjet da se Autor uopće upusti u pripovijedanje o neočiglednim vezama Lepoglave, Golog otoka, komunističkog i postkomunističkog univerziteta. Pronalazeći početak projekta modernizacije u zatvoru i prateći metamorfoze robijašnica u univerzitet i univerziteta u robijašnicu (ovo hijazmatičko kretanje tekstualnih razlika karakteristično je za retoriku novohistoricizma), Vlasisavljevićeva umjetnost mišljenja iskušava se neprekidnim kruženjem oko jednog skandala, koji čas izbija svom žestinom, čas se utišava na stranputicama dozvane lektire. Naime, on vjeruje da dekonstrukcija univerziteta (stavljanje univerziteta u dekonstrukciju) u našem kontekstu može početi obznanjivanjem tog skandala: “Kako je bilo moguće da preko noći padne čitava znanstvena konstrukcija koja je više od

---

polu stoljeća građena upravo na univerzitetu i njegovim institucijama, podrazumijevajući ogromnu produkciju knjiga, studija, članaka, recenzija, magistarskih i doktorskih teza, nastavničkih zvanja, akademskih titula itd?” (str. 109). I ono što je još začudnije: kako pad te konstrukcije nije naprosto zatro humanističko krilo Univerziteta? U odgovoru na ovo pitanje, čini mi se, Vlasisavljević propušta da dovoljno naglasi kako iterativno pozivanje na humanističke ideale u sprezi s privilegiranim modelom univerziteta kao školske institucije može i u najnevjerovatnijim uvjetima dugo održati *status quo*. A da i ne spominjem kako su se “profesori kao političari” i “političari kao profesori” spremno podvukli pod skute takvog jednog mističnog autoriteta kakav je - Međunarodna zajednica! Ovo pitanje sasvim sigurno povlači i sva druga, a primjena genealogijske metode omogućava da se iznese na vidjelo kako etnoznanost, ne prestajući “ružiti” komunizam, od ovoga preuzima epistemološku politiku, “po kojoj je znanost *znanost samo za one koji već unaprijed usvajaju u njoj sadržanu politiku*. Nije stoga neobično da nalazimo isti pathos konačnog oslobođenja kao nekada u socijalizmu: znanosti o čovjeku su bile apstraktni idealizam, koji je skrivao surovu realnost dominacije. Nacionalizam je kritika komunističkog idealizma, koja preuzima njegovo najvrjednije naslijeđe, prije svega njegovu logiku i osnovne vrijednosti; kritiku *Njemačke ideologije* sada je smijenila kritika jugoslavenske ideologije. Postsocijalistički nacionalizam je *realniji od realnog socijalizma*, ako je to još moguće. Kao konačna realizacija realnog socijalizma, etnonacionalizam je posljednji stadij socijalizma.” (str. 108, isticanja su autorova)

Lisible / Scriptible

Pripovijest o Lepoglavi kao početku modernog univerziteta ispričana je naprosto maestralno. Nevolja je samo što, kada je pročitate, uvidate da su komunisti na čelu s Titom i Pijadom (prikazanim kao figure nadopunjavanja i uravnoteživanja tehnoloških i duhovnih znanja) bili obdareni stvarnom imaginacijom, za razliku od njihovih nasljednika, pa narativ postaje sve istrošniji kako se približavamo peripetijama postkomunističkog univerziteta. “Slijepom mrljom” Vlasisavljevićeva teksta proglasila bi priču o Golom otoku. Tekst “Goli otok i nerazvijena tehnologija moći / znanja”, naime, obećava pripovjedljivu priču (“Zanimljivo bi bilo provesti analizu otoka ili ‘ekscentričnih pozicija’ jednog sistema koji je sve trebalo da primi u sebe i preradi. Naime, moguće je razabrati čitav jedan arhipelag komunizma, velikog simboličkog značenja: Goli otok (otok ljudi-životinja), Briuni (otok Čovjeka) i Korčula (otok onih koji izučavaju razliku ljudi i životinja:

---

antropologa”)), ali, kako je to već svojstveno činu obećavanja, uspijeva ga i izneveriti. Kako je to pokazala B. Johnson u svom čitanju Barteshova čitanja Balzacove priče *Sarrasine*, razlika nekog teksta nije u njegovoj jedinstvenosti ili njegovom specijalnom identitetu, već u načinu na koji se on udaljava od samog sebe i sam se u sebi diferencira. Uzimajući zaozbiljno svoje prečitavanje metamorfoza zatvorskih institucija u znanstvene institucije (kao i znanja-kao-robijanja), Vlasisavljević postaje nekom vrstom žrtve “zoologije neprijatelja socijalizma”. Socijalistička strategija suplementiranja zatvora i univerziteta, kao temeljnih institucija društva, upravo će na Golom otoku *morati* inscenirati prekid i propast važećeg epistemološkog režima (tako to proizlazi iz zakona tekstualizacije i narativizacije), namjerno birajući strategiju egzotizacije i brisanja, tako da će čak i naknadno “oživljavanje” izgubljene prošlosti patiti od manjka uvjerljivosti. Golootočani nikako nisu isto što i kasniji “politički zatvorenici”, za koje su dobre i Foča i Zenica! Primamljiva hipoteza o “neljudskom” zamućuje Vlasisavljevićev pogled na tehnologiju *izvlaštenja*, ostrvske *egzotizacije* onih koji su politički do jučer bili suborci i najbliže kolege s lepoglavskog studija! Goli otok se čini isuviše blizu lepoglavskom iskustvu, pa je nužno bilo ne dopustiti da se historija ponovi i golootočani, performativnim ponavljanjem slova Zakona, dovedu do stvarnog otpora uspostavljenom režimu. Čitav manevar “odlaska očeva na službeni put”, poduprt prešućivanjem i novom upotrebom ratne figure “domaćih izdajnika” otvara nešto drukčiju perspektivu nego što je to interpretacija zatvaranja-kaosnižavanja-antropotehnoške-tehnologije. Naprotiv, virtuoznost i primjereno znanje tu su još uvijek na djelu, još uvijek postoji “živo sjećanje” na godine učenja, pa se čak u rekonstrukciji epskog narativa o izdaji i izdajnicima može osloniti i na znanje o glavnom *rivalu* i njegovu Gulagu, bez da se prihvati njegov stil srednjovjekovnog despota (vidjeti knjigu B. Grojsa *Stil Staljin*).

Premda, dakle, Goli otok smatram označiteljem unutarnje tekstualne razlike, koja se razigrava oko temeljnih narativnih figura ove izuzetno zanimljive lektire, to ne znači da Vlasisavljević nije uopće uvjerljiv u vlastitom čitanju. Naprosto - moje čitanje oslanja se i na ono što je sam tekst već predvidio, pa se tako otvaraju i mogućnosti daljnjih izvedbi. A to nas navodi na ideju da bi u procesu kritičkoga čitanja Vlasisavljevićeve knjige mogle biti dopisivane sve nove i nove narativne sekvencije, poput one o “epu oslobođenja”, ili o “grabljenju sretne prilike”, kad se poistovjećivanje narodnooslobodilačke borbe i revolucije potvrđuje preko figura “vanjskog neprijatelja” i “domaćih izdajnika”, ili o utemeljenju pojedinih akademskih odsjeka, o peripetijama podjele humanističkih znanosti na nacionalne i

---

ostale, ili o utemeljenju orijentalistike na Sarajevskom univerzitetu, čija je pozadina pripovijest o Titovu projektu nesvrstanosti ...

“Kuća znanja”

Upotreba dekonstruktivističkog vokabulara i fukoovskih modela identifikacije kao potencijalnih subverzivnih činova za protresanje pitanja zašto mi “u postkomunističkoj eri ne otkrivamo nepoznate i zanemarene znanstvene radove velike vrijednosti nego, ali i to veoma rijetko, manje ili više nečitljive filozofske eseje koji odišu izvjesnim književnim šarmom” (str. 172), čine me pripravnom da, poput Vlasisavljevića, pokušam na vrata “kuće znanja”.

Kuc-kuc! Ima li koga?

Nema nikoga. Otišli su potpisivati Bolonjsku deklaraciju!